

i nije nikakva filozofija» (Rud. Otto, *Naturalistische u. religiöse Weltansicht*, 286; cfr. A. Seitz, *Natürliche Religionsbegründung* 280).

Važno je i to, što nadodaje Lehmann (l. c. 632). On veli, kako su knezovi u važnijim događajima znali upitati svoje astrologe, pa su se onda uistinu ti knezovi i vladali prema iskazu astrologa. Tu je pobijedila sugestija, ne astrologija sama po sebi. Tako je Lehmann dobio pismo jednog znanca, koji mu se jadikuje, kako se rodio »pod nesretnom zvijezdom«. Taj mu piše: Rodio sam se pod Merkurom. Taj planet znači promjenu, putovanja, djecu. I zaista sam često promijenio svoje zvanje, par puta putovao oko zemlje; falila su još djeca. Nedavno susretoh nekog pedagoga i na njegov nagovor postadoh učiteljem. Tako sam eto dobio i djecu. Dakle moj se horoskop ispunio. Dakle tu nema slučaja; Merkur vlada mojim životom. Lehmann na ovo primjećuje: »Dakako tu nema slučaja, jer je sve plod — sugestije«.

Dr. F. Schwab udara na astrologe, da znadu i hotimice varati: »Astrolozi nijesu često dosta pošteni i varaju svoje mušterije, jer gotovo sve prepisuju iz knjiga, iz tradicija, a da ih nijesu proučili« (*Sternenmächte u. Mensch* 181).

A. A.

GRČKA MITOLOGIJA O STVORENJU PRVIH LJUDI.

Akademija je »Dei Lincei« u Rimu nedavno objelodanila radnju gđe Dr. Margarete Gvarducci »*Leggende dell' antica Grecia relative all' origine dell' umanità e analoghe tradizioni di altri paesi*«. Gvarducci je sakupila obilno gradivo, stare i novije književnosti o pitanju i na sve se osvrnula. U uvodu joj laskaju akademičari L. Pernier i G. Vitelli, da je zgodno svrstala razna vjervanja. U realnosti je protivno. Ona hoće na silu, da je našla u tradicijama raznih naroda potvrdu Darwinove teorije. U tome se vara, jer se može upravo onaj isti materijal upotrebiti i kao protudokaz. Ipak je — rado to priznajemo — i spisateljica lojalno iznijela i tradicije, koje su u potvrdu Bibliji. Da vidimo! Što kaže grčka mitologija?

Prve je ljude stvorio ili koji bog ili barem više i dobrotvorno biće i to iz zemlje. Stvaratelj tu mijesi ljude kao lončar¹; prije

¹) F. Lenormant piše: L' opération du modéleur fournissait le moyen le plus naturel de représenter aux imaginations primitives l' action du créateur ou du démiurge sous une forme sensible (*Les origines de l' histoire d' après la Bible et les traditions des peuples orientaux*, Paris, I, 40)

tođa je ulio vode u ilovaču i nadodao oživljujući elemenat: krv, ili vatru ili dah.

Nema mitologije, ni kod starih ni kod živućih naroda, u kojoj ne bi bog demiurg stvorio ljude. U Grčkoj tako nalazimo počamši, koliko znamo, od IV. vijeka prije Kr. taj je demiurg Prometej. O njemu je pred par godina Georges Dumézil objelodanio oveću radnju »Le festin d' immortalité« (Pariz 1924) i pokazuje, kako je ta legenda bila raširena kod svih indo-evropskih naroda. O Prometeju ne pjeva Homer, ali Hesiod ima o njemu mnogo toga i crta ga kao vrlo spretna, lukava i kako voli ljude, te ih svakako štiti. I Eshil daje Prometeju ta svojstva u svom djelu »Vezani Prometej«. I jedan fragment pjesnikinje Erinne kanda priznaje Prometeja demiurgom. U Platonovu Protagori Prometej nije stvaratelj, ali sudjeluje kod formacije ljudi. I Pausanija pripovijeda, kako su mu u Panopei pokazivali nekoje pećine, koje su u boji i mirisu slične ljudskoj puti i da su to ostaci ilovače, od koje je Prometej stvorio prve ljude.

U grčkoj umjetnosti ne susrećemo Prometeja kao stvaratelja ljudi. Drukčije je u rimskoj. Tako na sarkofagu iz vile Pamphili, koji se nalazi u Kapitolskom muzeju u Rimu (Cfr. C. Robert, Die antiken Sarkophagreliefs, Berlin 1919, 441), Prometej drži na svojim koljenima čovuljka, koji još nije živ; pokraj njega su u košari ostaci ilovače, od kojih on mijesi ljude. I Minerva je tu i drži u ruci leptira, taj znak životnog principa, duše. U istom muzeju ima i drugih sarkofaga sa sličnim prizorima. I u vaticanskom muzeju jednako Prometej mijesi čovjeka, a Merkur dovodi dušu za tog čovjeka. Tu Prometej stvara ne samo muškarca, nego i ženu (Cfr. W. Amelung, Die Skulpturen des Vatikan. Museum II, 66, 353). Jedan sarkofag u Louvru prikazuje slično postanak čovječji. I u napuljskom muzeju na jednom sarkofagu Prometej stvara čovjeka. U rimskom su grobu u Kölnu našli staklenu posudu, i na njoj Prometej mijesi čovjeka iz zemlje.

Ova ideja o demiurgu, koji mijesi prvog čovjeka, nije nova tekar kod Grka ili Rimljana, jer se nalazi i kod drugih naroda, čak i u onim mitologijama, koje su očevidno postojale prije grčke. Eno asirsko-babilonska mitologija kao da i ne poznaje druge legende o stvaranju čovjeka. Kod Babilonaca su bogovi ili jedan bog stvorili čovjeka od zemlje, u kojoj ima krvi bođa Bela; i radi te je krvi čovjek razuman (H. Zimmern, Zeitschrift für Assyriologie XIV, 244). Mnogo je iskopano spomenika na tlu stare asirsko-babilonske kulture. Tu klinasta pisma ne poznaju, da bi čovjek niknuo sam iz zemlje, nego ga vazda mudro stvara koji bog. Tu je bog-stvaratelj Ea, gospodar neba i zemlje, bog mudrosti. Kasnije je taj stvaratelj Marduk, sin Ee. Kasnije sudjeluje u formaciji čovjeka i Aruru, kao Atena kod Prometeja.

Kod Egipćana stvara ljude bog Khnum. Njega prikazuju, kako to čini kao lončar na svojoj ploči (H. Brugsch, Religion u. Mythologie der alten Egypter, Leipzig, 502).

Kako je kod živućih primitivnih naroda?

Kod plemena Kabindi na Kongu neki čovjek htio napučiti zemlju, pa napravi kip i stavi ga u peć. Ova je bila previše vruća i kip je pocrnio, pa su tako postali crnci. Demiurg nezadovoljan s takovim uspjehom napravi drugi kip, ali mu taj izide iz peći žute boje kao otac mulata. Po treći put opetuje demiurg svoj posao, a sad izide bijeli čovjek, otac Evropljana. Kod afričkog plemena Adimas Bog je stvorio ljude samo jedne boje i postavio ih u središte zemlje. Ti odlučise, da se rasprše po zemlji. No svi su morali preći preko jedne rijeke, da se tako očiste. Prvi dođoše k rijeci i nadoše je punu vode, pa kada pređoše preko, postadoše bijeli; Afrikanci su spavali i kada dođoše k rijeci, nadoše je suhu s nešto malo vode, te su jedva umočili pete i dlanove. Stoga su ti dijelovi kod Afrikanaca bijeli.

U Americi i Australiji stvara ljude sada bog sada koji viši junak. U Sjevernoj Americi Mandani vjeruju, da je Veliki duh napravio od ilovače dva lika, muža i ženu, a kada ih je osušio, udahnuo im svoj dah i tako ih oživi. Slično vjeruju američki starosjedioci u Punta Barrow u Aljaski, te plemena Montezuma i Pimasa. U južnom Pacifiku Maori misle, da je Tiki, stvaratelj, pomiješao svoje krv s crvenom zemljom ili s crvenom vodom iz močvara, pa je tako nastao crvenokožac, njihov praroditelj. U australskim legendama demiurg daje bezličnim masama udove, otvara usta, nos, oči, puše im u uši da mogu čuti. Pundel, totemistički demiurg Australaca, pravi čovjeka od gljiba i kore sa stabla (i niti, a vlasi iz eukaliptusa), pa mu udahne život kroz usta i nos. Legenda u Melaneziji (Mota) junak Qat napravi ljude od crvene zemlje.

Iz svega se vidi, kako se tradicije roda ljudskoga slažu u tome, da je čovjek stvoren, kako nam to prikazuje i Biblija. Tu čitamo: »I stvorí Gospodin Bog čovjeka od praha zemaljskoga i duhnu mu u lice duh životni, i posta čovjek živuće biće (Geneza 2, 7).

I znanost nam to isto potvrđuje. Moderna paleontologija jamči, da nema u okamenima ili čovječijim kosturima prelaza iz životinjskog kostura do čovječjega, nego se čovjek nalazi u najstarijoj davnini kao »parvenu«, kao biće bez preteča. Plod je fantazije ona tvrdnja, po kojoj bi se čovjek bio razvio iz izumrle vrsti majmuna. To ga ne poznaje hladna i objektivna znanost.

Očevidno je eto, da se u tome slaže znanost, tradicija čitavog čovječanstva u sadašnjosti i prošlosti, te Sv. Pismo, da je čovjek djelo Božje. Tko bi htio da to zaniječe, morao bi prije sve to uništiti. To je nemoguće.